

סדר מועד

מסכת פסחים

עם פירוש רבי עובדיה מברטנורא

עם פירוש משנת רפאל

לרבי רפאל בן משה פרנסיס זצ"ל

בו יבוארו

פשיט המשנה, הרחבות מהגמרא וקורות חיי התנאים

מסכת פסחים היא המסכת השלישית בסדר מועד. במסכת זו עשרה פרקים העוסקים בפרטי ההלכות של חג הפסח. אפשר לחלק את המסכת לשלשה נושאים עיקריים: א. הלכות חמץ ומצה, ובמיוחד דיני איסור חמץ בפסח. ב. דיני קרבן הפסח. ג. דיני ליל הסדר.

שלשה איסורים נאמרו בתורה בענין חמץ בפסח: א. איסור אכילה, שנאמר (שמות יב, טו): "כִּי כָל אֶכֶל חֻמֶץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרֵאשִׁון עַד יוֹם הַשִּׁבְעִי". ב. איסור הנאה, שנאמר (שמות יג, ג): "וְלֹא יֵאָכֵל חֻמֶץ", ודרשו בו: לא יהא בו היתר המביא לשום אכילה. וסתם הנאות לידי אכילה הם באות, שקונה בכסף שקיבל דבר מאכל. ג. איסור להשאיר ולקיים חמץ ברשותו, שנאמר (שמות יג, ז): "וְלֹא יֵרָאֶה לָּךְ חֻמֶץ וְלֹא יֵרָאֶה לָּךְ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלְךָ", ונאמר (שמות יב, יט): "שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵיתְכֶם". לפיכך נצטוונו להשבית את החמץ קודם זמן איסורו, שנאמר (שמות יב, טו): "שִׁבְעַת יָמִים מִצוֹת תֹּאכְלוּ אֵךְ בַּיּוֹם הָרֵאשִׁון תִּשְׁבְּתוּ שְׂאֹר מִבְּתֵיכֶם", ומפי השמועה למדו ש"הראשון" האמור בפסוק זה, הוא יום ארבע עשר בניסן, היינו ערב פסח.

שלושת הפרקים הראשונים של מסכתנו עוסקים בפרטי הדינים של איסור החמץ בפסח, הפרק הרביעי עוסק באיסור מלאכה בערב פסח, פרקים ה-ט עוסקים בענייני קרבן הפסח והפרק העשירי עוסק בפרטי הדינים של ה"סדר" בליל הפסח.

שמות פרקי המסכת

1. אור לארבעה עשר . . . . . רט
2. כל שעה . . . . . רטז
3. אלו עוברין . . . . . רכג
4. מקום שנהגו . . . . . רל
5. תמיד נשחט . . . . . רלט
6. אלו דברים . . . . . רמח
7. כיצד צולין . . . . . רנד
8. האשה . . . . . רסד
9. מי שהיה . . . . . ערב
10. ערבי פסחים . . . . . רפא

פרק ראשון

ר' עובדיה מברטנורא

א א אור לארבעה עשר. ליל שלמחרתו יהיה י"ד. וקורא התנא ללילה אור כדרך שקורין לעיור סגי נהור, ולישנא מעליא נקט: בודקין את החמץ. אית דמפרשי טעמא דבדיקה כדי שלא יעבור על בל יראה ובל ימצא אם יהיה חמץ בביתו בפסח. ואע"ג דבבטול בעלמא סגי, חיישינן שמא ימצא גלוסקא יפיפיה וימלך על ביטולו ויחשוב עליה לאכלה ויעבור עליו על בל יראה ובל ימצא, הלכך בודקים את החמץ כדי לבערו מן העולם. ואית

דין בדיקת וביעור החמץ

משנה א

אור לארבעה עשר - ליל י"ד בניסן בודקין - מחפשים את החמץ כדי לבערו מן הבית¹ לאור הנר שאורו ממוקד וטוב לבדיקה².

כל מקום שאין מכניסין בו חמץ בדרך כלל, שם אין צריך בדיקה.

ולמה אמרו חכמים בהמשך המשנה שיש לבדוק **שתי שורות במרתף** אף על פי שבדרך כלל לא מכניסים חמץ למרתף? כיוון ששם מדובר דווקא

דאמרי טעמא דבדיקה גזירה שמא ימצא חמץ בביתו בפסח ויאכלנו, כיון שאין רגיל להיות בדל ממנו כל שאר ימות השנה: לאור הנר. בגמרא יליף דבדיקת חמץ צריכה שתהא לאור הנר, מדכתוב הכא (שמות יב) שאור לא ימצא, וכתוב התם (בראשית מד) וימצא הגביע, מה מציאה האמורה שם ע"י חפוש, שנאמר ויחפש וכו' וימצא, אף מציאה האמורה כאן על ידי חיפוש, וחפוש הוא בנר דכתיב (משלי כ) נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן. ותקנו הבדיקה בלילה מפני שבליילה כל העם מצויין בבתיהם, ואור הנר יפה לבדיקה בלילה יותר מביום דשרגא בטיהרא למאי מהניא. ומיהו אם לא בדק ליל י"ד ובודק ב"ד שחרית צריך שיבדוק נמי לאור הנר: ולמה אמרו. לקמן במתניתין: שתי שורות. של חביות הסדורות זו ע"ג זו במרתף של יין צריך לבדוק ביניהן, אחר

ביאורים והרחבות

1. בגמרא (ד, א) למדין מדוע הבדיקה דווקא בערב? אמר רב נחמן בר יצחק: בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה.

עוד למדין (ו, ב) אמר רב יהודה אמר רב: הבודק צריך שיבטל. והטעם לכך, אמר רבא: גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתו עליה ויבוא לאוכלה (שמתוך שחשבה בעיניו חס עליה לשורפה ומשהה אפילו רגע אחד, ונמצא עובר עליה בכל יראה ובל ימצא, אבל משיבטלה אינו עובר, לפי שהציווי הוא - "תשביתו" ואפילו בביטול מספיק).

עוד למדין (ז, א) אמר רב יהודה: הבודק צריך שיברך. מאי מברך? רב פפי אמר משמיה דרבא: (ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קידשנו...) לבער חמץ. רב פפא אמר משמיה דרבא: על ביעור חמץ.

2. בגמרא (ז, ב) למדין מנין לנו שצריך לבדוק דווקא לאור הנר? תנו רבנן: אין בודקין לא לאור החמה ולא לאור הלבנה ולא לאור האבוקה, אלא לאור הנר, מפני שאור הנר יפה לבדיקה, ואף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר, שנאמר: "שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם", ואומר: **ויחפש** בגדול החל (ובקטן פלה, וימצא), ואומר: "בעת ההיא **אחפש** את ירושלים **בנרות**", ואומר: "נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן".

3. בגמרא (ח, א) שואלין: "כל מקום" מה באה המילה 'כל' לרבות? והשיבו: בא לרבות מה ששנו חכמים בברייתא, חורי בית העליונים והתחתונים, וגג היציע, וגג המגדל, ורפת בקר, ולולין, ומתבן, ואוצרות יין ואוצרות שמן, אין צריכין בדיקה.

ר' עובדיה מברענורא
שאמרנו כל מקום שאין
מכניסין בו חמץ א"צ לבדוק,
למה הצריכו לבדקו. ומשני, לא
אמרו אלא במרתף שמכניסין
בו חמץ, כמו מרתף שמסתפק
ממנו יין לשלחנו ופעמים
שהשמש עומד למזוג ופתו
בידו וכשהיין כלה נכנס במרתף
להביא יין: שתי שורות על פני
[כל] המרתף. דרך אוצרי יין
לסדר חביותיהן שורות שורות
עד שממלאין כל קרקעית
המרתף וחוזרין ומניחין חבית
על חבית, כשורות התחתונות
כך שורות העליונות עד שמי
הקורה. ושתי שורות שאמרו
ב"ש הם שורה חיצונה מן
הארץ עד שמי קורה, וחוזר
ובדק החביות העליונות על פני
ארכו ורחבו של מרתף, נמצאו
שתי שורות כמין גא"ם יונית,
שורה אחת בוקיפה ושורה
אחת בשכיבה: ב' שורות
החיצונות. השורה העליונה
הסמוכה לשמי קורה הרואה

במקום שִׁמְכֵינִסִין בו חֲמֵץ כגון במרתף יין,
שפעמים השמש נכנס לשם תוך כדי הסעודה בעוד
פיתו בידו, ושוכח שם את פיתו.

בית שְׁמַאי אומרים: כשבדק חמץ במרתף יש
לבדוק שְׁתֵי שוֹרוֹת עַל פְּנֵי כָּל הַמִּרְתֵּף. וּבֵית
הֵלֵל אומרים: יש לבדוק רק שְׁתֵי שוֹרוֹת
הַחִיצוֹנוֹת שֶׁהֵן הָעֲלִיּוֹנוֹת⁴:

משנה ב

אין חוששין שְׁמַאי בזמן הבדיקה, או לאחריה
גְּרָרָה חֲלָדָה חמץ מִבֵּית שעדיין לא נבדק לְבֵית
שכבר נבדק וּמִמְקוֹם לְמִקוֹם - מזוית הבית
שנבדקה לזוית שלא נבדקה⁵, דָּאֵם פֶּן נחשוש גם
מִחֲצֵר שנבדקה לְחֲצֵר שעוד לא נבדקה וּמִעִיר
לְעִיר, אין לְדַבֵּר סוּף לכן אין לחשוש כלל לגרירת
חולדה:

משנה ג

רַבִּי יְהוּדָה אומר: בּוֹדְקִין את החמץ באור
אַרְבַּעַת עָשָׂר, ואם לא בדק באור ארבעה עשר

פני הפתח, ושלמטה הימנה. ואותן שלפנים אינו בודק כלל. ומן החיצונות אינו בודק אלא שתי
העליונות בלבד: ב אין חוששין. כשבדק הבית בזוית זו ובא לבדוק זוית זו, אין חוששין שמא
בתוך שבאתי לזו גררה חולדה למקום הבדוק וצריך אני לחזור ולבדוק, שאם באת לחוש לכך הרי
גם מחצר לחצר י"ל כן אני בדקתי קודם לחברי ולאחר בדיקתי הביאה חולדה חמץ מחצר חברי
לחצרי ואין לדבר סוף: ג בודקים אור ארבעה עשר ובארבעה עשר שחרית. הכי קאמר, באחד

ביאורים והרחבות

- נחלקו האמוראים בהבנת שיטות בית שמאי ובית הלל: בשיטת בית שמאי - אמר רב יהודה: שתי שורות שאמרו, מן הארץ ועד שמי קורה (כלומר, הסדרה הראשונה של החביות שמול הפתח מהקרקע עד התיקרה, וסידרה שניה שאחריה). ורבי יוחנן אמר: שורה אחת כמין גאם (כצורת האות ר, כלומר, הסדרה הראשונה שכנגד הפתח וכל החביות שבראש ערמת החביות).
- בשיטת בית הלל - אמר רב: העליונה ושלמטה הימנה (כלומר, השורה העליונה שבראש הסדרה הראשונה שמול הפתח, ושורה שתחתיה). ושמואל אמר: עליונה ושלפנים הימנה (כלומר, השורה העליונה שבראש הסדרה הראשונה, והשורה העליונה שבראש הסדרה השניה).
- בגמרא (ט, א) מדייקין שאם ראינו בוודאות שלקחה החולדה חמץ ממקום למקום צריך לבדוק שנית, שאף אם אכלה את החמץ, בדרך כלל היא משאירה פירורים (להבדיל מבשר שאוכלת את הכל).